

Natuur nog steeds

De rechtbank als laatste strohalm voor bescherming van natuur en milieu: het lijkt een trend. Rechtszaken als die van Urgenda tegen de Nederlandse staat en die van Milieudefensie tegen Shell krijgen wereldwijd navolging. “De natuur verliest nu eigenlijk altijd”, vat mensenrechtenadvocaat en zelfbenoemd Ombudspersoon Toekomstige Generaties Jan van de Venis kernachtig samen. “Dat moet stoppen.”

ANNELIES ROON

The tragedy of the commons wordt het wel genoemd: dat wat ‘van niemand’ is – de lucht, het water, de natuur als zodanig – wordt het slechtst beschermd. Giflozingen in rivieren? Het gebeurt nog veelal ongezien, onbelemmerd en ongestraft. Broeikasgassen en gifstoffen de atmosfeer in pompen? Het wordt nog maar mondjesmaat aan banden gelegd. Olielekken in natuurgebieden? Weggeboekt onder het kopje ‘bedrijfsrisico’. Onder het mom van vooruitgang en economische groei is de natuur vrijwel vogelvrij verklaard. Daar waar de overheid niet van zins is om milieuwetten, -richtlijnen en -regels te formuleren of te handhaven, wordt daarom steeds vaker gekozen voor de gang naar de rechtbank.

‘Huidige wetten en regels doen alleen aan symptoombestrijding’

Vier juridische wegen

Die roep om rechtvaardigheid heeft verschillende verschijningsvormen, schetst Jan van de Venis. “Je kunt de natuur rechten verlenen door bijvoorbeeld een rivier of een nationaal park tot rechtspersoon te maken, wiens belangen verdedigd kunnen worden. In verschillende landen in Zuid-Amerika

gebeurde dat al, net als bijvoorbeeld in India, Nieuw-Zeeland en Bangladesh. Ook in Nederland zijn op dit vlak verschillende initiatieven gestart, waarover later meer. Een andere insteek is de koppeling van mensenrechten en milieu, zoals Urgenda bijvoorbeeld heeft gedaan door de Nederlandse staat verantwoordelijk te stellen voor het recht op een veilige leefomgeving.”

Een derde juridische route bestaat eruit de rechten van toekomstige generaties in het geding te brengen. Letterlijk en figuurlijk in dit geval. In navolging van landen als Duitsland, Finland en Canada, waar deze rechten in een of andere vorm belegd zijn, benoemde Van de Venis zichzelf als waarnemend Ombudspersoon Toekomstige Generaties. Totdat er ook in Nederland een offici-

vrijwel vogelvrij

Jessica den Outer: “Natuur is een bron van leven met intrinsieke waarde”

eel instituut is voor de belangenbehartiging van wie nu nog geen fysieke of politieke stem heeft. En *last but not least* is er de beweging die pleit voor het strafbaar stellen van ecocide, ofwel misdaden tegen de natuur, tegen alles wat leeft. “Alle vier aspecten zijn kansrijk én nodig”, zegt Van de Venis. “*There is no silver bullet*, maar samen zijn ze de revolutie in het recht dat we nodig hebben. We bevinden ons in een transitie die nu vooral *bottom up* de boel in beweging zet, maar uiteindelijk ook *top down* verankerd moet worden.”

Bottom up

Dat Van de Venis op dit moment de beweging vanuit de mensen zelf als meest kansrijk inschat, zal te maken hebben met nabij-

heid: mensen houden van de natuur in hun omgeving. Wanneer deze geschaad wordt door economische activiteiten en de overheid niet ingrijpt, wordt de drempel naar de rechtbank met elke gewonnen milieurechtszaak een stukje lager. En mensen pakken het op: zo sprak IJssel-liefhebber en ‘projectmakelaar’ Wim Eikelboom begin juni bij wijze van experiment in bij de gemeenteraad van Zwolle over plannen voor een woonwijk naast de IJssel. In de ik-persoon, namens de rivier, alsof deze zelf rechten zou hebben. De formele beslissing over de gebiedsvisie moest tijdens het schrijven van dit artikel nog worden genomen, maar via social media zijn veel positieve reacties te lezen – ook vanuit de lokale politiek – op zijn vertolking van de rol van de IJssel.

Ook de petitie #MaasindeWet kreeg direct na de lancering veel aandacht en sympathie: Eurocommissaris Frans Timmermans zette als een van de eersten zijn handtekening voor het pleidooi om de Maas rechten te verlenen. “I mean...”, reageerde Jessica den Outer, één van de initiatiefnemers van de petitie via LinkedIn op die steunbetuiging. De jonge juriste, auteur en VN-expert op het gebied van rechten voor de natuur, aarzelde naar eigen zeggen begin dit jaar nog of ze haar carrière wel voor 100 procent aan rechten voor de natuur moest wijden. “Ik zou een onvoorspelbaar pad bewandelen dat

Jan van de Venis: “De Beheerautoriteit Waddenzee heeft geen enkel mandaat”

nog volledig aangelegd moet worden.” Maar na de vliegende start van de petitie heeft ze er weer vertrouwen in: “In Nederland gaan we steeds meer naar de erkenning toe dat de natuur niet alleen dienst heeft voor de mens, maar een bron van leven is met intrinsieke waarde. En rechten moet hebben, net zoals een b.v. of een stichting dat heeft.”

Doekje voor het bloeden

Dat die erkenning gemakkelijker plaatsvindt op individueel dan op institutioneel niveau, ondervindt ook Van de Venis. In 2018 schreef hij, samen met hoogleraar Tineke Lambooy (Corporate Law, Nyenrode Business University) en Arjan Berkhuisen, voormalig directeur van de Waddenvereni-

Femke Wijdekop: “Leg de focus op herstel in plaats van straf”

uit mensen afkomstig uit de verschillende belangengeledingen - zoals eilandbewoners, natuurbeschermers, overheden, (toerisme-) ondernemers en toeristen (van zeilers tot wadlopers). De natuur van de Waddenzee krijgt hiermee een eigen juridische plek en identiteit in onze maatschappij.’

De werkelijkheid blijkt weerbarstiger. “Die beheerautoriteit is een wassen neus”, concludeert hij nu. “De mensen die het draaiende houden hebben de beste bedoelingen, maar geen enkel mandaat. Het is een doekje voor het bloeden dat het kabinet uit de hoge hoed toverde onder druk van de lobby van de natuurorganisaties. Als deze organisatie een echt ‘natuurschap’ was, zoals ik bepleit, dan hadden zij de vaarrouetes van containerschepen aangepast naar aanleiding van de ramp met de MSC Zo begin 2019. Dan was de tweede container-ramp begin dit jaar niet gebeurd. En dan was de organisatie ervoor gaan liggen dat er nu alsnog een elektriciteitskabel dwars door Nationaal Park Schiermonnikoog wordt gelegd. Nóg een cadeautje van oud-minister Wiebes. Maar de beheerautoriteit grijpt niet in. De rijksoverheid beschermt dit gebied niet. De natuur verliest nog keer op keer.”

Ecocidewetgeving

Ecocidewetgeving zou wat dat betreft een fundament kunnen bieden voor een systeemverschuiving. In het ‘Manifest voor Klimaatrechtvaardigheid’, op initiatief van

Lammert van Raan: “Binnen tien jaar ligt die ecocidewet er”

Jan Terlouw uitgegeven door zes politieke jongerenorganisatie, schrijft Jessica den Outer hierover: ‘Voor zover er sprake is van juridische bescherming van de natuur, bestaat die momenteel uit technische milieuvoorschriften en vergunningsvoorwaarden. Huidige milieuwetten proberen misbruik van de natuur terug te dringen, maar

‘Ecocidewetgeving kan een fundament bieden voor een systeemverschuiving’

ging, een gloedvol essay in Trouw over rechten voor de Waddenzee. Hierin verwees hij naar de ‘Beheerautoriteit Waddenzee’ die het kabinet in het regeerakkoord had opgenomen en die de natuur beter moest beschermen. ‘De beoogde bestuursstructuur van de Beheerautoriteit kan model staan voor de oprichting van de natuurrechtspersoon Waddenzee’, schreef hij hoopvol. ‘Die krijgt dan een bestuur, met eigen macht en eigen middelen, bestaande

‘Herstelrecht maakt het gangbaar dat je de natuur niet mag beschadigen’

deze wetten en regels werken binnen het systeem in plaats van dat ze het systeem veranderen. Daarmee doen ze alleen aan symptoombestrijding (...). Rechten voor de natuur zijn in opmars. Maar de natuur het recht op leven toekennen heeft weinig zin als er geen bescherming is tegen misdrijven die diezelfde natuur beschadigen of vernietigen. Daarvoor is tegelijkertijd een volgende stap nodig: een verbod op vernietiging van de natuur, ecocide.”

De Schotse advocate Polly Higgins was de eerste die campagne voerde om ecocide internationaal in wetgeving strafbaar te stellen. Zij overleed in 2019, maar de beweging die ze op gang bracht is nog springlevend. Juriste Femke Wijdekop is al jaren actief bij Stop Ecocide NL. “Als je iets wilt beschermen, moet je straffen kunnen toepassen. En om iets strafbaar te stellen, moet er eerst een juridisch goed doortimmerde definitie liggen.” Die definitie werd 22 juni online gepresenteerd. “Een belangrijke stap” benadrukt Wijdekop. “Maar de wet zelf is nooit het enige middel: het gaat hier om een paradigmaverschuiving. Daarbij speelt in mijn ogen ook herstelrecht een cruciale rol, de focus op herstel in plaats van straf. Een constructieve, helende insteek, waarbij er geen sprake is van winnaars of verliezers. Uiteindelijk wil je tenslotte toch herstel: van beschadigde ecosystemen, van verziekte relaties. Je wilt educatie van de dader. Pas wanneer iemand inziet wat de gevolgen zijn van bepaalde daden, voorkom je herhaling en verandert er echt iets. Polly Higgins was voorstander van het meenemen van herstelrecht in ecocidewetgeving. Dat past in het nieuwe paradigma: als dergelijke wetgeving een feit is, wordt het gangbaar dat je de natuur niet mag beschadigen.”

Kwestie van beschaving

“Wetgeving is gestolde moraliteit”, onderstreept ook Lammert van Raan, Tweede Kamerlid voor de Partij voor de Dieren. “De intrinsieke waarde van alles wat leeft, en daarmee ook rechten voor de natuur, liggen aan de basis van onze partij. Geld is een internationale macht geworden, zonder tegenmacht.” Hij wijst naar het gebouw aan de overkant van de straat, tegenover zijn Haagse werkkamer. “Kijk, dat is het Mauritshuis. In de tijd van de VOC bespraken

mannen met pruiken daar de slavenhandel. Toen verlichte denkers de slavernij wilden afschaffen, verzetten zij zich met het argument: ‘Als wij het niet doen, edelachtbare, doet een ander het.’ In de rechtszaak van Milieudefensie gebruikte Shell exact hetzelfde argument. Uiteindelijk is de slavernij afgeschaft. En ook de ecocidewetgeving gaat ingevoerd worden.”

Dat mondiale ecocidewetgeving in de jaren negentig al bijna een feit was, wordt vaak vergeten. Van Raan: “In het Statuut van Rome was ecocide lang één van de misdaden tegen de mensheid, maar dit werd op het laatste nippertje weggelobbyd door de VS, Groot Brittannië én Nederland. Rationeel is dat lastig te verklaren. Ik denk toch: gevestigde belangen.” Ook nu is het een

moeizame strijd om draagvlak te creëren voor wettelijke bescherming van de natuur. “De regering zegt onze analyse te delen, maar houdt eraan vast dat de belangen van de natuur ook met gesprekken en convenanten te verdedigen zijn.”

Van Raan vertelt over de moties die zijn partij de afgelopen jaren indiende; enerzijds vóór rechten voor de natuur, anderzijds voor de invoering van ecocidewetgeving. De Tweede Kamer lijkt nog niet zo ver te willen gaan. “Zelfs de oproep om een inventariserend onderzoek te doen naar ecocidewetgeving en de Kamer daar op een opportuun moment te informeren haalde het niet.” Met dank aan CDA, PVV, FvD, CU, VVD, SGP, 50PLUS, DENK, Groep Krol. Vandaar dat Van Raan in december 2020 een initiatiefnota over Ecocide indiende, die dit najaar besproken wordt. Dat is nog een eind verwijderd van invoering van wetgeving. Blijft hij optimistisch? “Zeker. Binnen tien jaar ligt die ecocidewet er. Het maatschappelijk momentum is aan het verschuiven, onder jongeren leeft het veel sterker dan bij de gevestigde macht. Zie het als een kwestie van beschaving.” ●●●

